

ایران و بـج

زیر نظر اسماعیل سنگاری

شماره ۷

تاریخ ایران در

عصر صفوی

زهرا صادقی

صادق، زهرا، ۱۳۵۸- تاریخ ایران در عصر صفویه / زهرا صادق. تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه، ۱۳۹۱. ۳۱۲ ص.	سرشناسه عنوان و نام پدیدآور مشخصات نشر مشخصات ظاهری فروست شابک
ایران ویج، شماره ۷، ویراستار علمی و ناظر: اسماعیل سنگاری ۹۷۸-۶۰۰-۲۵۳-۰۳۵-۶	ضمیت فهرست نویسی بارداشت یادداشت موضوع رده بندی کنگره رده بندی یویی شماره کتابشناسی ملی
فیبا کتابنامه نمایه ایران - تاریخ - صفویان، ۹۰۷-۱۱۴۸ ق. DSR ۱۱۷۶ / ص ۲۲ ۱۳۹۱ ۱۳۵۷/۰۷ ۳۹۰،۳۹۱	

تاریخ ایران در عصر صفویه

زهرا صادق

زیر نظر دکتر اسماعیل سنگاری (عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان)

ویراستار ادبی: علی نویدی مالدی

طراح گرافیک: علی بخشی

حروف چینی و آماده سازی: واجد تولید کتاب پارسه

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۲

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۵۳-۰۳۵-۶

هر گونه بهره برداری از کتاب بدون اجازه ناشر ممنوع است.

بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه

تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، خیابان شهیدای ژاندارمری شرقی

پلاک ۷۴، طبقه دوم، تلفن: ۶۶۴۷۷۴۰۵

www.parsehbook.com

info@parsehbook.com

طرح روی جلد اسطرابی ساخته محمد مقیم یزدی که در موزه تاریخ علم
آکسفورد نگهداری می شود (۱۰۵۷ق - ۱۶۴۷م).

طرح پشت جلد اسطرابی مسطح برنجی ساخته استاد عبدالاثم به سال ۱۱۳۲
ق - ۱۷۱۹م). که در موزه تاریخ علم آکسفورد نگهداری می شود

نامحرم این اثر را تقدیم می‌کند به رهیویان خستگی‌ناپذیر پژوهش‌های ایرانی

پروفسور ولادیمیر مینورسکی (1877-1966)؛ خاورشناس و
ایران‌شناس روس و پژوهشگر در حوزه‌های کردشناسی، قفقازشناسی و صفویه
استاد نصرالله فلسفی (۱۲۸۰-۱۳۴۴ ش) به پاس تحقیقات ارزنده‌اش در روابط
سیاسی دوره صفوی

۱۳	یادداشت قاسم
۱۵	دربارهٔ مجوعه
۱۷	مقدمه
۱۹	فصل اول: تاریخ سیاسی
۱۹	الف) خاندان صفویه
۲۵	ب) پادشاهان صفوی
۲۵	۱- اسماعیل اول (۹۰۷- ۹۳۰ ق.)
۳۷	۲- شاه طهماسب اول (۹۳۰- ۹۸۴ ق.)
۴۵	۳- اسماعیل دوم (۹۸۴- ۹۸۵ ق.)
۴۸	۴- محمد خدابنده (۹۸۵- ۹۹۶ ق.)
۵۲	۵- عباس اول (۹۹۶- ۱۰۳۸ ق.)
۶۴	۶- شاه صفی (۱۰۳۸- ۱۰۵۲ ق.)
۶۹	۷- شاه عباس دوم (۱۰۵۲- ۱۰۷۷ ق.)
۷۲	۸- شاه سلیمان (۱۰۷۷- ۱۱۰۵ ق.)
۷۵	۹- شاه سلطان حسین (۱۱۰۵- ۱۱۳۵ ق.)
۸۶	۱۰- شاه طهماسب دوم و شاه عباس سوم (۱۱۳۵- ۱۱۴۸ ق.)

فصل دوم: روابط خارجی.....	۸۹
الف) عثمانی.....	۸۹
ب) اوزبکان.....	۱۰۵
ج) گورکانیان هند.....	۱۳۲
د) انگلستان.....	۱۳۶
هـ) پرتغال.....	۱۴۵
فصل سوم: اوضاع اقتصادی و اجتماعی.....	۱۵۱
الف) اقتصاد.....	۱۵۱
۱- کشاورزی و دامپروری.....	۱۵۱
۲- تجارت.....	۱۵۳
ب) ساختار اجتماعی.....	۱۶۰
۱- طبقات اجتماعی.....	۱۶۰
۲- وضعیت زن در عصر صفویه.....	۱۶۴
۳- لباس.....	۱۶۸
۴- آداب و رسوم.....	۱۷۱
۵- آموزش و پرورش.....	۱۷۲
فصل چهارم: تشکیلات اداری و قضایی.....	۱۷۵
الف) سازمان کشورداری.....	۱۷۵
ب) نظام قضایی.....	۱۸۵
ج) تشکیلات نظامی.....	۱۹۰
فصل پنجم: اوضاع فکری و فرهنگی.....	۲۰۳
الف) ادبیات.....	۲۰۳
۱- نظم فارسی.....	۲۰۵
۲- نثر فارسی.....	۲۰۹
ب) علوم.....	۲۶۱
ج) دین و مذهب.....	۲۱۸
۱- سیاست مذهبی.....	۲۱۸
۲- مقامات روحانی.....	۳۲۵
فصل ششم: هنر و معماری.....	۳۳۱
الف) معماری.....	۳۳۱

ب) هنر..... ۲۵۷

۱- سفالگری..... ۲۵۷

۲- قالی بافی..... ۲۶۰

۳- نقاشی و مینیاتور سازی..... ۲۶۳

۴- نساجی..... ۲۷۰

۵- فلزکاری..... ۲۷۲

۶- سنگ شناسی..... ۲۷۵

کتابنامه..... ۲۷۹

نمایه..... ۲۸۳

- تصویر شماره ۱: شاه عباس اول..... ۶۱
- تصویر شماره ۲: اعطای هدایای نوروز توسط شاه سلطان حسین..... ۸۶
- تصویر شماره ۳: لباس مردان..... ۱۶۹
- تصویر شماره ۴: لباس زنان..... ۱۷۱
- تصویر شماره ۵: مجموعه شیخ صفی‌الدین..... ۲۳۱
- تصویر شماره ۶: میدان شاه (نقش جهان)..... ۲۳۶
- تصویر شماره ۷: گنبد مسجد شیخ لطف‌الله..... ۲۳۸
- تصویر شماره ۸: مسجد شاه..... ۲۴۰
- تصویر شماره ۹: شبستان مسجد شاه..... ۲۴۱
- تصویر شماره ۱۰: باغ فین، کاشان..... ۲۴۳
- تصویر شماره ۱۱: حرم امام رضا (ع)..... ۲۴۵
- تصویر شماره ۱۲: مقرنس کاری‌های سقف حمام گنجعلی خان، کرمان..... ۲۴۷
- تصویر شماره ۱۳: کاخ چهلستون..... ۲۵۰
- تصویر شماره ۱۴: دیوارنگاره کاخ چهلستون..... ۲۵۱
- تصویر شماره ۱۵: پل خواجو..... ۲۵۲

- تصویر شماره ۱۶: مسجد حکیم..... ۲۵۴.
- تصویر شماره ۱۷: گنبد مدرسه مادر شاه..... ۲۵۶.
- تصویر شماره ۱۸: ظرف لوله دار با درِ هرمی با امضای محمد معمار یزدی و
زری، ۱۰۲۶ ق..... ۲۵۸.
- تصویر شماره ۱۹: پرتغالی جوان، اثر رضا عباسی، ۱۰۴۳ ق..... ۲۶۶.
- تصویر شماره ۲۰: پذیرایی شاهزاده، اثر محمد قاسم، ۱۰۶۱ ق..... ۲۶۷.
- تصویر شماره ۲۱: جوان خروس فروش، اثر معین مصور، ۱۰۶۶ ق..... ۲۶۸.
- تصویر شماره ۲۲: شمعدان، غرب ایران، اواخر دوره صفویه..... ۲۷۳.
- تصویر شماره ۲۳: ظرف مسی چکش کاری شده و مزین به عبارات شیعی... ۲۷۵.
- نقشه شماره ۱: ایران در عصر صفویه..... ۱۲۸.
- نقشه شماره ۲: مسجد شاه..... ۲۳۹.

www.ketabonline.ir

«آنان که گذشته خود را به یاد نمی‌آورند، مجبور به تجربه دوباره آن هستند.»

بی‌گمان آشنایی نسل جوان ایران با تاریخ گذشتگان، می‌تواند آنان را در جریان فراز و فرودهای قتلخ و شیرین تاریخ قرار دهد. حوادثی که اگر به گونه‌ای دیگر رقم می‌خورد، آینده نیز مسیری دیگر را می‌پیمود.

«بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه» در سال ۱۳۸۸ به منظور آشنایی جامعه کتاب‌خوان، به‌خصوص نسل جوان با تاریخ، تصمیم به چاپ مجموعه‌ای گرفت که دربرگیرنده تاریخ ایران و جهان، از عصر باستان تا عصر حاضر باشد. این مجموعه آثار تألیفی و ترجمه در حوزه‌های باستان‌شناسی، تواریخ سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، تاریخ هنر، آثار کلاسیک، تاریخ سلسله‌ها و شخصیت‌های تاریخی تأثیرگذار در تاریخ ایران و جهان را دربرمی‌گیرد. در راستای این سیاست، انتشار مجموعه تاریخ و پژوهش‌های مرتبط با آن در دستور کار این انتشارات قرار گرفت.

در این‌جا لازم می‌دانم مراتب قدردانی خویش را از دبیر مجموعه جناب آقای اسماعیل سنگاری ابراز نمایم که با پی‌گیری‌های لازم و برگزاری جلسات تخصصی با پژوهشگران، مترجمان و اهل فن، ناشر را در رسیدن به این هدف یاری نمود. هم‌چنین بر خود لازم می‌دانم از تمامی کسانی که در این مجموعه یار و مددکار ناشر بودند، سپاسگزاری نمایم.

امید است خوانندگان تیزبین و نکته‌سنج با ارائه انتقادات و دیدگاه‌های موشکافانه، ناشر را در دستیابی به اهداف خود یاری دهند.

اسماعیل حسن‌زاده

مدیر بنگاه ترجمه و نشر کتاب یارسه

تهران، تابستان ۱۳۸۸

www.ketab.ir

سرزمین ایران در گستره‌ای به بلندای تاریخ هزاران سال است که خوش می‌درخشد و مورخان به مثابه بازیگران آن، در آنچه که می‌بینند و ضبط و ثبت می‌کنند، مشارکت دارند. رویدادها و وقایع از لحاظ زمانی و مکانی هر چقدر هم که دور باشند باز مورخان درگیر آنند، زیرا رویدادهایی انسانی‌اند و اینان نیز انسان‌اند.

به نوشته مارک بلوخ، تاریخ تکاپوی رسمی بین گذشته و حال است و این مسأله موجب شناسایی جوامع قدیم و هم‌چنین آگاهی بیش‌تر جوامع کنونی از وضعیت خود می‌شود. به‌طور کلی هدف تاریخ، استفاده از شناخت تمام‌عیار تاریخی برای ایجاد پیوند بین تمام دستاوردهای انسان، انتقال و فراگرفتن آن‌ها است.

با توجه به ضرورت شناخت تاریخ ایران و شناسایی بیش‌تر حسیات و خفیات مردمان این مرزوبوم کهن، هم‌زمان با تدوین دو مجموعه تخصصی تحت عناوین «هزاره‌های دنیای باستان» و «پژوهش‌های نوین تاریخی» و مجموعه نیمه تخصصی «سرگذشت‌نامه‌ها»، تولید و چاپ مجموعه‌ای عمومی با عنوان *ایران‌ویج* ضروری می‌نمود. این مجموعه تلاش می‌کند با نثری روان و بر پایه آخرین پژوهش‌ها، دوره‌ای عمومی از تاریخ و فرهنگ ایران از گذشته‌های دور تا دوره معاصر را در دسترس فارسی‌زبانان و علاقمندان به فرهنگ و تاریخ این سرزمین قرار دهد.

ایران‌ویج، به اوستایی (وندیداد، فرگرد ۱) *اَیرِئِمَ وِیج* (aīriyamaem Vaejō) و به پهلوی،

ایران ویج (مکنزی: Ērān_wēz; نیرگ: Ērān vēj) واژه مرکبی است که از دو جزء تشکیل شده است. محققان و پژوهشگران بسیاری در باب معنا و مفهوم ایران ویج دلالت سخن داده‌اند. "گستره آریاییان" (فُگلَسانگ ۴۹:۲۰۰۰) یا "سرزمین رودهای آریایی، (سرزمین) چشمه‌های آریایی" (ویتسیل ۲۰۰۲-۲۰۰۳: ۵۰) از جمله معانی آن است. درباره محل ایران ویج نیز اختلاف نظر وجود دارد. برخی آن را سرزمینی صرفاً اساطیری دانسته‌اند و برخی درباره محل آن پیشنهادهایی داده‌اند. محل‌های پیشنهادی از خوارزم بر ساحل دریایچه آرال در شمال ازبکستان تا آذربایجان یا تا جنوب یا شمال غرب افغانستان گسترده است (ویتسیل ۲۰۰۲-۲۰۰۳: ۱۴). فُگلَسانگ (۲۰۰۰: ۵۹-۶۰) محل ایران ویج را شمال سرزمین باستانی سُغد، در شمال رود سیحون دانسته، اما بر پایه پژوهش ویتسیل (۲۰۰۲-۲۰۰۳: ۴۶-۵۱، ۴۷) جایگاه ایران ویج ارتفاعات مرکزی افغانستان بوده است (رضائی باغ پیدی ۱۳۸۸: ۹-۱۰).

لوگوی مجموعه ایران ویج طرحی است برگرفته از قطعه گچ‌بری تزیینی که میشی را با روبانی در گردن در میان دو بال به نمایش می‌گذارد. میش در اساطیر ایران، هشتمین کالبد ایزد بهرام است و در این تجلی درد و رنج را در گیتی سبک و کم می‌کند. این اثر متعلق به سده پنجم میلادی و اواسط شاهنشاهی ساسانی در کاخ «I» کیش در عراق کنونی کشف شد. جنس آن از گچ، طول و عرض آن برابر و ۳۳ سانتی‌متر است و به شماره اموال ۲۲۸۸۴۰، اکنون در موزه شیکاگو آمریکا نگهداری می‌شود.

روی سخن مجموعه ایران ویج با تمامی اقشار جامعه است؛ توارixنی عصومی که فضای سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و دینی جامعه ایران را در ادوار مختلف تاریخی آن پیش‌روی خواننده قرار می‌دهد، تا شاید آغازی باشد برای شناخت بهتر ایران و ایرانی. امید است با انتشار این آثار، گران‌بهاترین نصیب ما از تاریخ که شور و شوق نهفته در آن است، عاید همه دوست‌داران ایران گردد.

اسماعیل سنگاری

Maison de l'Orient et de la Méditerranée

UMR 5133 Archéorient

Université Lumière Lyon 2

Lyon, France